

GLOBALIZACIJA, RAST, NEJEDNAKOST I SIROMAŠTVO

Ivan GRGURIĆ, student
Ekonomski fakultet, Zagreb

Stručni članak*
UDK 327:364.65
JEL F02, F43, I310

Sažetak

Globalizacija oblikuje našu sadašnjicu kao malo koji suvremeni proces. Stoga ne iznenađuje veliki interes za razlučivanje utjecaja globalizacije na varijable kao što su rast, nejednakost i siromaštvo. Globalizacija pozitivno korelira s rastom. Utjecaj na nejednakost među zemljama još nije na zadovoljavajući način utvrđen jer nije pronađena odgovarajuća podjela na nositelje globalizacije i neglobalizirane zemlje. Nadalje, globalizacija povećava nejednakost unutar neke zemlje. Iako globalizacija većini stanovništva donosi korist, šteti najsiromašnijima. Međutim, globalizacija ima više oblika. Stoga je potrebno pronaći onaj oblik koji će donijeti koristi i onima kojima je ona najpotrebnija – najsiromašnijima.

Ključne riječi: globalizacija, rast, nejednakost, siromaštvo

1. Uvod

Cilj ovog rada jest pregled teoretskih postavki i empirijskih istraživanja s područja globalizacije i njezina utjecaja na rast, nejednakost i siromaštvo. Međutim, rezultati prezentirani u ovom radu daleko su od konačnih. U pokušaju razumijevanja globalizacije treba imati na umu da ni u teoriji, a još manje u praksi, nema jednoznačnih odgovora na pitanje kako globalizacija utječe na rast, nejednakost i siromaštvo.

Globalizacija je riječ koja se danas rabi vrlo često i u različitim kontekstima. Stoga se i različito definira. Navodimo neke od definicija.

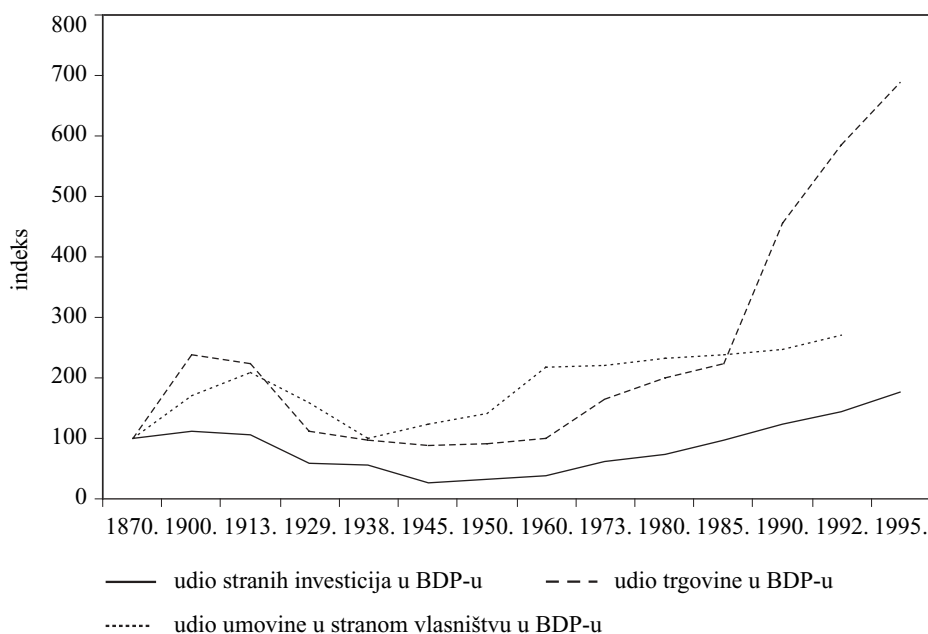
“Globalizacija je povećanje međunarodne razmjene na tržištima dobara, usluga i tržištu nekih faktora proizvodnje, uključujući rast i razvoj institucija koje premošćuju nacionalne granice – poduzeća, vlade, međunarodne institucije i nevladine udruge” (Dear-dorff i Stern, 2001:2). Kraća i stručnija definicija bila bi da je globalizacija globalna

* Primljeno (*Received*): 3.6.2003.
Prihvaćeno (*Accepted*): 9.1.2004.

konvergencija cijena dobara (Taylor, 2002)¹. Svjetska banka definira globalizaciju kao “slobodu i mogućnost pojedinaca i poduzeća da svojevolumno iniciraju razmjenu sa stanovnicima i poduzećima u drugim zemljama” (Milanović, 2002:3).

Uzroke globalizacije možemo podijeliti na političko-institucionalne i ekonomsko-tehnološke. Političko-institucijski obuhvaćaju trgovinske politike, kontrolu kapitala, imigracijska ograničenja, regulaciju vlasničkih prava, kontrolu korupcije, stabilni monetarni sustav i sl. Ekonomsko-tehnološke uzroke čine inovacije u transportu (parobrod, vlakovi) i komunikacijama (telegraf, telefon, Internet).

Slika 1. Razmjeri globalizacije (1870. godina =100)

Izvor: prilagođeno prema Estevadeordal, Frantz i Taylor (2003), Crafts (2000) te Obstfeld i Taylor (2003)

Početak globalizacije teško je točno utvrditi. Uobičajeno je da se za početak uzimaju sedamdesete godine 19. stoljeća. Globalizacija, iako ne pod tim nazivom, tema je i klasičnih ekonomista poput Adama Smitha, Davida Ricarda, Johna Stuarta Milla i Karla Marxa (Bairoch i Kozul-Wright, 1996). Karl Marx najavljuje globalizaciju pozivom “Proleter svijeta, ujedinite se”². Moto *Kapitala* može biti i moto globalizacije jer sadržava ključne riječi globalizacije: radništvo kao skupina ljudi na čijim se leđima globalizacija naj-

¹ Rodrik (2002) tvrdi da prema toj definiciji globalizacija nije odviše napredovala.

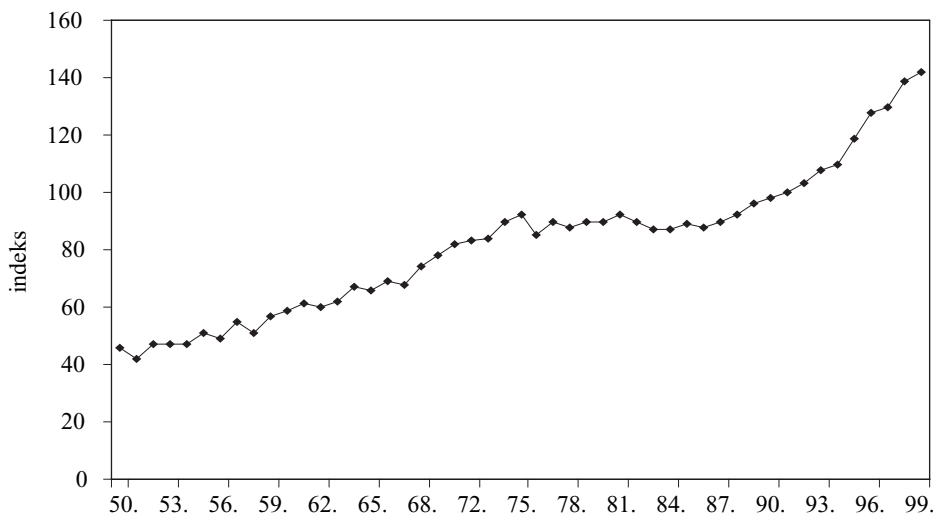
² Autorovo osobno mišljenje.

jače lomi³, svijet kao globalno tržište i ujedinjenje. Taylor (2002) početkom globalizacije smatra procvat trgovine na Sredozemlju oko 1000. godine. Međutim, takva se stajališta teško mogu opravdati jer čak do 1820. godine 99% svih proizvedenih dobara nije ušlo u trgovinske kanale (Maddison, 1995). Estevadeordal, Frantz i Taylor (2003) tvrde da se tek 1870. značajnije povećala trgovina.

Razmjere globalizacije najbolje ilustriraju ovi pokazatelji:

- izravne strane investicije (ISI)/svjetski BDP (slika 1)
- trgovina (uvoz + izvoz)/svjetski BDP (slika 1)
- imovina u stranom vlasništvu/svjetski BDP (slika 1)
- izvoz/svjetski BDP (slika 2).

Slika 2. Indeks udjela svjetskog izvoza industrijskih proizvoda u BDP-u (1990. godina = 100)

Izvor: Deardorff i Stern (2001)

Iz pokazatelja je vidljivo da se svijet ubrzano globalizirao sve do početka Prvoga svjetskog rata (prvi val)⁴, nakon čega dolazi do povlačenja u protekcionizam i nacionalizam. Politika uvođenja trgovinskih ograničenja dovela je do velike krize 1929-1933. Takva je politika nastavljena sve do kraja Drugoga svjetskog rata. Nakon tog rata dolazi do ponovne liberalizacije (drugi val), koja uzrokuje porast trgovinske razmjene, a on

³ U nastavku će biti prezentirani dokazi da globalizacija, promatrana kao otvorenost, relativno više koristi donosi bogatima (vlasnicima kapitala) nego siromašnima (među kojima i u bogatim i u siromašnim zemljama dominiraju proleter, osobito ako se uzme u obzir da se poljoprivredni sektor nije liberalizirao).

⁴ Podjela je napravljena prema World Bank (2002a).

traje sve do danas. Međutim, treba napomenuti da se trgovina sve do 1980-ih obavljala gotovo isključivo među najbogatijim zemljama. Tek u trećem valu (od 1980) tome se priključuju i siromašne zemlje.

Prvi val karakterizira mobilnost radne snage, dok je u ostala dva vala mobilniji faktor proizvodnje kapital. Razlike između raznih faza globalizacije pokazuju da globalizacija nije uvijek jednaka pojava. Postoji mnogo oblika globalizacije. Pojedini pridonose povećanju blagostanja, a drugi oblici donose koristi samo manjini.

Rad je podijeljen na sljedeći način. Nakon uvoda proučava se utjecaj globalizacije na rast. Iako postoje neke sumnje, velika je vjerojatnost da globalizacija pozitivno korelira s rastom. U trećem dijelu promatra se kako je raspoređen rast među zemljama i unutar pojedine od njih. Na kraju se pokušava odgovoriti na pitanje kako globalizacija utječe na siromaštvo.

2. Globalizacija i rast

Globalizacija se ne provodi samo u sferi ekonomije već i u sferi politike i na znanstvenotehnološkom polju (Puljiz, 1998). Iako su politika, znanost i tehnologija usko vezane uz ekonomiju, analiza njihova utjecaja na rast, nejednakost i siromaštvo zahtijevala bi mnogo više prostora nego što ga daje pregledni članak. Stoga ćemo u nastavku globalizaciju promatrati kao otvorenost. Takva redukcija nije rijetkost, osobito u ekonomista, što se može vidjeti i iz definicija iznesenih na samom početku ovog pregleda⁵. Otvorenost će se analizirati pomoću parametara iznesenih u uvodu. Ekonomska teorija, prije svega Ricardov model komparativnih prednosti i Heckscher-Ohlin-Samuelsonov (HOS) model, pokazuju da će međunarodna razmjena i specijalizacija dovesti do povećanja blagostanja za sve sudionike (Krugman i Obstfeld, 2002). Empirijske dokaze nije teško pronaći. Najprije iznosimo dokaze da je od 1980-ih znatno porasla otvorenost. Iz tablice 1. i slike 1. vidljivo je da se povećao udjel trgovine u ukupnom BDP-u. Iz tablice 1. vidi se da su upravo nerazvijenije regije imale najveći rast otvorenosti.

Postavlja se pitanje je li postojala veza između otvorenosti i rasta. U često citiranom članku Dollar i Kraay (2001) dijele zemlje u tri kategorije: bogate zemlje, nositelje globalizacije i neglobalizirane zemlje. Njihova analiza pokazuje da su nositelji globalizacije koji su najviše smanjivali carine ostvarivali i najviše stope rasta BDP-a po stanovniku u 1980-ima i 1990-ima⁶ (slika 3). Neglobalizirane su zemlje imale znatno manje stope rasta BDP-a po stanovniku od razvijenih zemalja, osobito u odnosu prema nositeljima globalizacije. Čini se da postoji pozitivna veza između otvorenosti i rasta. To potvrđuju i izvještaji OECD-a (1998) u kojima se navodi da otvorenije ekonomije uvijek nadmašuju zemlje s protekcionističkim trgovinskim politikama i kapitalnim ograničenjima.

⁵ Osobito one koju preferira Svjetska banka.

⁶ Rezultate treba uzeti s oprezom jer je Rodrik (2002) upozorio na nekonzistentnost, pa čak i na nemar autora u razvrstavanju zemalja. Naime, Dollar i Kraay (2001) kao kriterij su uzeli dvije varijable – prosječno smanjenje carina i uvoz po BDP-u. Međutim, uvoz po BDP-u nije pod direktnim utjecajem trgovinskih politika već ovisi o geografskim obilježjima, kvaliteti institucija (koje se mijenjaju sporo, što priznaju i autori) i dr. Nadalje, prema kriterijima autora, Kolumbija je morala biti svrstana među nositelje globalizacije.

Nadalje, prema IMF-u (1997), politike su usmjerene prema trgovini među važnijim faktorima koji promiču ekonomski rast i konvergenciju među zemljama u razvoju. Dear-dorff i Stern (2001) navode da globalizacija postavlja zdrave temelje rastu smanjenjem inflacije te ubrzanjem tehnološkog napretka i rasta produktivnosti⁷. Međutim, mnogi autori⁸ imaju drugačija stajališta. Srinivasan i Bhagwati (1999:5) smatraju da je veza između rasta i otvorenosti dvosmislena te da će “slobodna razmjena smanjiti trenutačni dohodak, pa čak i rast, u usporedbi s autarkijom ako postoje poremećaji tržišta”. Otvo-renost donosi mnoge prilike, ali i prijetnje. Easterly i sur. (1993) uočavaju da rast vre-menski izuzetno varira, dok su karakteristike zemlje stabilne. Razlog neodrživosti rasta vide upravo u vanjskim šokovima koji dolaze s otvorenošću.

Tablica 1. Udio razmjene u BDP-u (po regijama)

	1985-1991.	1992-1997.	Promjena	Broj zemalja
Afrika	59,7	67,3	7,6	12
Azija	61,5	77,0	15,5	16
Latinska Amerika	54,4	64,5	10,1	17
Tranzicijske zemlje	68,8	74,1	2,6	3;11*
WENAO***	72,0	69,3	-2,7	21
Svijet	63,4	69,8	6,4	69;77**

* Tri u razdoblju 1985-1991, a 11 u razdoblju 1992-1997.

** U razdoblju 1985-1991. godine 69, a u razdoblju 1992-1997. 77 zemalja.

*** Najrazvijenije zemlje.

Izvor: Milanović (2002)

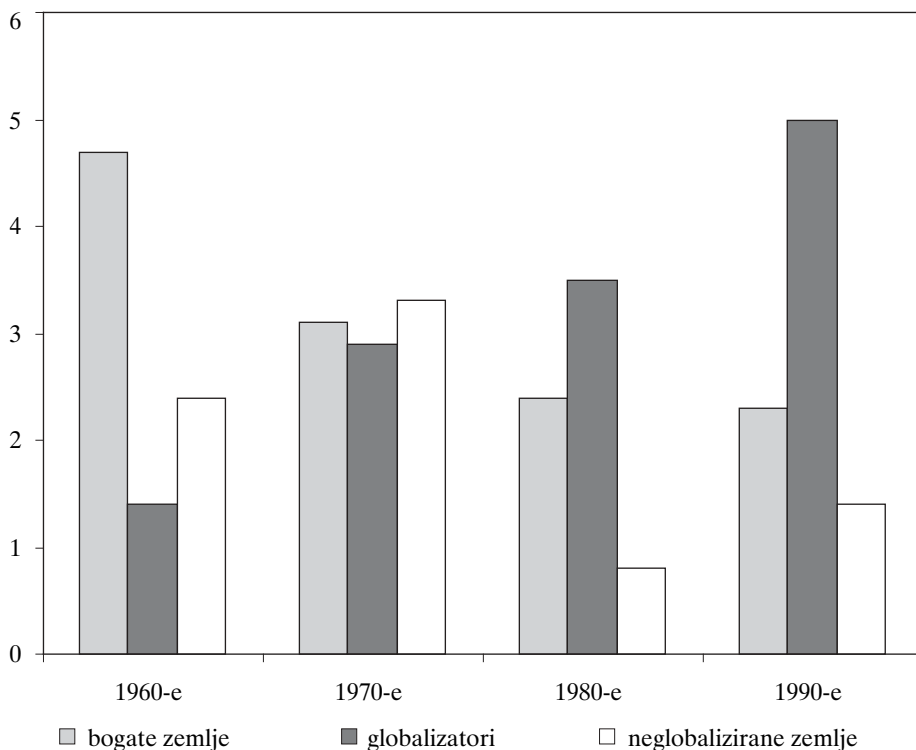
Empirijska istraživanja često pokazuju oprečne rezultate. Razlog tomu je teško precizno razlučivanje utjecaja pojedinih varijabla. U pokušaju rješavanja tog problema Levine i Renelt (1992) provode testove robusnosti. Njihovi rezultati nisu potvrdili robusnu vezu između otvorenosti i rasta. Rodriguez i Rodrik (2001) tvrde da upotrijebljene mjere otvorenosti u empirijskim analizama nisu adekvatno procijenjene te da obuhvaćaju i neke druge politike i institucionalne varijable. Dakle, treba provjeriti je li usporedna pojava rasta i otvorenosti slučajnost ili jedno uzrokuje drugo.

Kritike spomenutih autora svode se na tri područja: pogreška mjerenja, ispuštene varijable i endogenost.

⁷ Skupini autora koji smatraju da otvorenost pozitivno korelira s rastom pripadaju i Sachs i Warner (1995); Ben-David (1993); Dollar i Kraay (2001); Lundberg i Squire (2000).

⁸ Rodríguez i Rodrik (2000); Levine i Renelt (1992); Srinivasan i Bhagwati (1999); Bhagwati (1958); Easterly i sur. (1993).

Slika 3. Prosječne stope rasta BDP-a po stanovniku

Napomena: Razvijene zemlje obuhvaćaju 24 zemlje OECD-a prije nedavnog proširenja te Čile, Hong Kong, Južnu Koreju, Tajvan i Singapur. Nositelji globalizacije čini prva trećina od 72 zemlje prema rastu trgovine po BDP-u između 1975-1979. i 1995-1997. Neglobalizirane su zemlje ostale zemlje.

Izvor: Dollar i Kraay (2001)

Pogreška mjerenja

Pogreška mjerenja je potencijalni problem bilo koje ekonometrijske analize, a osobito je očita u trgovinskim politikama. Sljedeće su teškoće s prosječnim carinskim stopama, što je najčešća mjera. Ako ne korigiramo prosječne carinske stope, tada previše ističemo ona dobra koja su relativno nevažna za zemlju. Ako pak korekciju provodimo pomoću uvoza, tada previđamo ona dobra koja imaju prohibitivnu carinu. Osim toga, nekorrigirane prosječne carine loša su mjera ako su carine i necarinska ograničenja supstituti. To je navelo neke autore (Dollar i Kraay, 2001; Rodriguez i Rodrik, 2000) da mjere trgovinske politike proglašavaju sumnjivima, a neki čak i beskorisnima (Pritchett, 1996). Posljedica toga je da se mnogi autori u potrazi za vezom između otvorenosti i rasta umjesto mjerama trgovinske politike koriste:

- obujmom trgovine (Dollar i Kraay, 2001)

- konstruiraju alternativne indikatore otvorenosti (Dollar, 1992; Sachs i Warner, 1995)
- traže konvergenciju među zemljama (Ben-David, 1993)
- testiraju robusnost koristeći se širokim spektrom mjera otvorenosti (Edwards, 1998).

Ispuštene varijable

Na ekonomski rast utječu mnoge varijable osim trgovine. U literaturi se najčešće spominju državna potrošnja, stabilna monetarna politika, politička stabilnost i vladavina prava. Dollar i Kraay (2001) pokazuju međuovisnost trgovine i ostalih varijabli koje utječu na rast. Upravo zbog navedene korelacije pozitivan utjecaj tih varijabli na rast pripisuje se trgovini. Autori su pokazali da monetarna politika i politička nestabilnost imaju negativan utjecaj na obujam trgovine, dok državna potrošnja i vladavina prava imaju pozitivan utjecaj⁹. Važno je napomenuti da državna potrošnja negativno utječe na rast, ali je pozitivno korelirana s otvorenošću (Rodrik, 1998a). Problem utjecaja pojedinih varijabli na ekonomski rast najbolje možemo predočiti na primjeru tranzicijskih zemalja, osobito stoga što su one bile relativno zatvorene. Postavlja se pitanje je li na gospodarski rast zemalja u tranziciji utjecalo smanjenje carina ili borba protiv korupcije, privatizacija te efikasnija i manja vlada.

Endogenost

Nije sa sigurnošću utvrđeno da razmjena povećava rast, već je moguće da rast utječe na razmjenu. Ako je neka ekonomija u usponu, više poduzeća može dosegnuti potrebnu veličinu da prodre na strana tržišta, čime se povećava izvoz. Clerides, Lach i Tybout (1997) pokazuju da se domaće produktivne tvrtke bore na domaćem tržištu za mjesto izvoznika. Iako ovi dokazi ne upućuju strogo na obrnutu uzročnost, mogu biti potvrda da se zemlje liberaliziraju kada su im gospodarski pokazatelji dobri.

Nije jednostavno pronaći nedvosmislenu vezu između otvorenosti i rasta jer kvaliteta empirijskih istraživanja uvelike ovisi i o kvaliteti podataka. Podaci u različitim zemljama nisu prikupljeni na jednak način, što onemogućuje njihovu adekvatnu usporedbu. Upitna je i valjanost tih podataka, osobito u nerazvijenim zemljama. Većina empirijske literature (Frankel i Romer, 1999; Sachs i Warner, 1995) ipak se koristi analizom vremenskih presjeka po zemljama. Kritičari tih radova – Rodriguez i Rodrik (2001) svoju su kritiku također temeljili na istoj analizi. Zbog neadekvatne usporedbe podataka prikupljenih različitim i često nekvalitetnim metodama Srinivasan i Bhagwati (1999) smatraju analizu vremenskih presjeka po zemljama inferiornim oruđem spram regresijske analize koja se koristi združenim podacima vremenskih presjeka i vremenskih serija.

Dio istraživanja u kojima je ustanovljena pozitivna veza otvorenosti i rasta osporen je (npr. Dollar i Kraay, 2001; Sachs i Warner, 1995). Međutim, brojnost teorijske i empirijske literature koja pronalazi pozitivnu vezu naprosto se ne može zanemariti. Najve-

⁹ Monetarna je politika aproksimirana logaritmom od 1 plus stopa inflacije, a politička stabilnost prosječnim brojem revolucija.

rojatnije otvorenost pozitivno korelira s rastom. Sljedeće što treba razjasniti jest raspodjela rasta.

3. Globalizacija, rast i nejednakost

Distribucija dohotka bila je središnja tema klasičnih ekonomista kao što su Marx i Ricardo. U većem dijelu prošlog stoljeća nejednakost nije budila veliko zanimanje ekonomista. Odnos rasta i nejednakosti postaje aktualan tek početkom 1990-ih¹⁰.

Utjecaj globalizacije može se promatrati na dvije razine:

1. kao nejednakost među zemljama,
2. kao nejednakost unutar zemlje.

3.1. Nejednakost među zemljama

U literaturi su poznati ovi pristupi promatranju nejednakosti među zemljama:

1. traženje konvergencije,
2. Stolper-Samuelsonov (SS) teorem,
3. procjena nejednakosti prema mobilnosti faktora.

I. Ravallion (2000) tvrdi da se nejednakost među zemljama gubi. Naime, zemlje koje su umjetno održavale visoku jednakost (bivše socijalističke zemlje) doživljavaju povećanje nejednakosti, a zemlje s umjetno održavanom visokom nejednakošću (zemlje Latinske Amerike) bilježe pad nejednakosti. Empirijskim se istraživanjima pronalazi negativna veza između početne razine dohotka i rasta na globalnoj¹¹ i regionalnoj razini¹². Rodriguez i Rodrik (2001) pronalaze konvergenciju neovisno o otvorenosti unutar regija, ali pokazuju da regije divergiraju. Suprotno tome, Li, Squire i Zou (1998) sumnjaju u postojanje signifikantnog trenda kretanja nejednakosti među zemljama. Kao razlog navode da nejednakost među zemljama ovisi o čimbenicima koji se mijenjaju sporo, ali se u različitim zemljama znatno razlikuju. Kao mogući razlozi izostajanja konvergencije navode se:

- tehnološki aspekti – ta struja pretpostavlja da je produktivna tehnologija unutarnje svojstvo bogatih i tehnološki naprednih zemalja. Posljedica toga je da će bogati zbog efekta prelijevanja biti još bogatiji
- obrazovni aspekti – do konvergencije će doći tek kad zemlje dosegnu određenu razinu ljudskog kapitala uz koju se mogu koristiti stranom tehnologijom (Barro, 1991)
- ukupni potencijal zemlje – neke zemlje imaju malo dugoročnog potencijala. Osim tehnoloških i obrazovnih obilježja, World Bank (2002a) naglašava važnost geografskih odrednica, kao što je npr. izlaz na more i sl. Neka empirijska istraživanja pokazuju pozitivnu vezu između rasta i udaljenosti od ekvatora (Sala-i-Martin, 1997)

¹⁰ Vidjeti Alesina i Rodrik (1994); Bertola (1993); Persson i Tabelini (1994).

¹¹ Barro (1991); Lundberg i Squire (2000) i Sala-i-Martin (1997).

¹² Ben-David (1993) pronalazi konvergenciju sa zemljama osnivačicama Europske ekonomske zajednice.

- ekonomske politike – zemlje koje se globaliziraju, a ne uspijevaju konvergirati s razvijenim zemljama jednostavno imaju loše ekonomske politike. Sachs i Warner (1995) tvrde da su od ekonomskih politika za konvergenciju presudne trgovinske politike koje promiču otvorenost
- “propuštena prilika”¹³ – zemlje koje se dosad nisu globalizirale više ni uz dobre ekonomske politike ne mogu dostići razvijene zemlje. Razlozi su ograničenje potražnje industrijskih dobara svjetskim dohotkom i ekonomije aglomeracije¹⁴. Međutim, zemlje koje se ubrzano razvijaju (*azijski tigrovi*), povećavajući svoj BDP po stanovniku, gube svoju privlačnost tržišta jeftine radne snage i tako “otvaraju” mjesto za nove nositelje globalizacije (Vijetnam, Filipini). Stoga se taj pesimistični i deterministični pogled ne potvrđuje u praksi.

2. Razvijene zemlje relativno su bogatije kapitalom, a siromašne radom. Ako radnike grupiramo u dvije skupine – niskokvalificirane i visokokvalificirane, očekuje se da će se nadnice niskokvalificiranih radnika u siromašnim zemljama približavati nadnicama visokokvalificiranih radnika u siromašnim zemljama te niskokvalificiranih radnika u bogatim zemljama, odnosno nejednakost bi se trebala smanjivati. Deardorff i Stern (2001) pokazuju da nadnice niskokvalificiranih američkih radnika zbilja padaju. Međutim, o smjeru nadnica niskokvalificiranih radnika u siromašnim zemljama još nema jednoznačnog dogovora među ekonomistima.

3. Mobilniji faktor ima mogućnost biranja najpovoljnijih uvjeta. Liberalizacijom financijskog računa platne bilance kapital postaje mobilniji činitelj proizvodnje. Usto, iako se mogućnost putovanja povećala, slobodno kretanje radne snage znatno je otežano antiimigracijskim mjerama. Prema toj struji, zemlje relativno bogatije kapitalom imat će više koristi od globalizacije, odnosno nejednakost bi se trebala povećati. Kao rješenje Rodrik (2002) predlaže privremene zaposleničke vize koje bi povećanjem pokretljivosti radne snage trebale pridonijeti većoj koristi globalizacije za siromašne zemlje.

Empirijska istraživanja ponovno daju oprečne rezultate. Dok neki pronalaze negativnu vezu između globalizacije i nejednakosti (Dollar i Kraay, 2001), drugi smatraju da globalizacija povećava nejednakost (Lindert i Williamson, 2001). Kao mogući razlog treba napomenuti teškoće u svrstavanju zemalja u globalizirane i neglobalizirane. Zemlje se ne globaliziraju ravnomjerno. Stoga je teško razlučiti koliki je utjecaj na nejednakost i siromaštvo globalizacije, a koliko na to utječe otpor globalizaciji. Taylor (2002) i Deardorff (2002) tvrde da je mogući razlog negativnog utjecaja na nejednakost i siromaštvo nedopuštanje globalizaciji da se razmaše. Nadalje, Taylor (2002) tvrdi da je veza između trgovine i nejednakosti među zemljama slaba i nekonzistentna. Autor ovog članka slaže se s Taylorom i sve dok se ne pronađe zadovoljavajuća podjela na zemlje koje se globaliziraju i one koje to ne čine, autor će se suzdržati od davanja suda o utjecaju otvorenosti na nejednakost među zemljama. Stoga je bolje pokušati pronaći vezu između otvorenosti i nejednakosti unutar zemlje.

¹³ Engl. *Missed the Boat*.

¹⁴ Postojanja odgovarajućih klastera u nerazvijenim zemljama, npr. Bangalore u Indiji.

3.2. Nejednakost unutar zemlje

Teorija se grana na ove smjerove:

1. Stolper-Samuelsonov (SS) teorem,
2. Kuznetzova hipoteza,
3. Lewisov model,
4. mobilnost faktora proizvodnje,
5. političko-ekonomski činitelji,
6. nesavršenosti tržišta kapitala.

1. Pretpostavimo postojanje samo dvaju činitelja proizvodnje – radne snage i kapitala. SS teorem temelji se na pretpostavci da će se zemlje u međunarodnoj razmjeni specijalizirati na osnovi bogatstva tih činitelja. Prema SS teoremu, u međunarodnoj razmjeni dobitnici će biti vlasnici bogatijeg faktora proizvodnje, a gubitnici vlasnici manje obilnog faktora proizvodnje. Prema tome, ako zemlja relativno obiluje kapitalom, tada će razlika rasti. Ako je zemlja pak relativno bogata radom, tada će se razlika smanjivati. U zemljama s oskudnim ljudskim kapitalom globalizacija će smanjivati razliku i uz pomoć olakšanog pristupa znanju (npr. Internet), smanjujući premiju na ulaganje u ljudski kapital¹⁵.

2. Pretpostavimo da postoje dva sektora i tri grupe radnika – niskokvalificirani, srednjokvalificirani i visokokvalificirani. Kako zemlja počinje svoj gospodarski razvoj, počinje kretanje rada iz niskoplaćenih sektora (poljoprivreda), gdje je nejednakost malena, u bolje plaćene sektore (industrija), gdje su razlike u nadnicama veće. Time će se povećati nejednakost zbog razlike u nadnicama među sektorima te zbog prelaska radnika iz sektora s niskom u sektor s visokom nejednakošću. Međutim, kada cjelokupno gospodarstvo postane dio modernog sektora, međusektorska će nejednakost nestati. Nadalje, nejednakost unutar modernog sektora nestaje kada se postigne puna zaposlenost. Kuznetzova hipoteza zapravo je determinističan prikaz kretanja rasta i nejednakosti prema kojemu će zemlje na nižem stupnju razvoja imati povećanje nejednakosti sve dok ne dosegnu određenu razinu razvoja, nakon čega se proces okreće. Rezultate u skladu s tom hipotezom dobio je Milanović (2002)¹⁶. Međutim, Kuznetsova hipoteza održiva je samo ako je nejednakost među sektorima veća nego nejednakost unutar sektora (Ferreira, 1999).

3. Lewisov model pretpostavlja dva sektora – moderni, s visokim profitnim stopama i produktivnošću, te tradicionalni, s niskim profitnim stopama i produktivnošću. Nejednakost je rezultat migracija iz niskoprofitnoga u visokoprofitni sektor i međusektorske nejednakosti (Stewart, 1999).

4. Kapital je mobilniji faktor proizvodnje, stoga jače “diktira” uvjete. Kapital bira zemlju koja ima najpovoljniji omjer produktivnosti rada i nadnice. Jasno je da se produktivnost rada može teže i sporije mijenjati nego nadnice. Svojim slobodnim kretanjem među zemljama, što je omogućeno liberalizacijom financijskog računa platne bilance, kapital prisiljava zemlje da dereguliraju tržište rada, uključujući i minimalnu nadnicu.

¹⁵ Engl. *skills premium*.

¹⁶ Izračunani stupanj razvoja nakon kojega počinje padati nejednakost jest 4 000 USD.

Taj se proces naziva "utrkom do dna"¹⁷. Stoga će vlasnici kapitala (bogatiji) u zemlji relativno više profitirati, neovisno o tome obiluje li zemlja radom ili kapitalom. To je vrlo jednostavan model, ali autoru i najdraži.

5. Li, Squire i Zou (1998) upućuju na mogućnost bogatih da lobiranjem i korupcijom izbere politike koje će očuvati ili povećati postojeće stanje nejednakosti.

6. Siromašni imaju otežan pristup kreditima zbog asimetričnosti informacija i viših kamatnih stopa, što je posljedica većeg rizika, lošijih kolaterala, otežanog ulaganja u ljudski kapital i sl., što im onemogućuje punu eksploataciju vlastitih sposobnosti.

Većina teorijskih pravaca zaključuje da otvorenost negativno utječe na nejednakost unutar zemlje. Nažalost, empirija pokazuje ispravnost tih zaključaka. Autor nije našao ni jedan članak u kojemu se tvrdi da globalizacija smanjuje nejednakost unutar zemalja! Li, Squire i Zou (1998) te Dollar i Kraay (2001) smatraju da otvorenost nema utjecaja na nejednakost. Međutim, većina autora smatra da otvorenost povećava nejednakost među zemljama¹⁸.

Osim direktnog utjecaja na rast, globalizacija ostvaruje i indirektne utjecaje putem obrazovanja, državne potrošnje i inflacije. Otvorenost poboljšava kvalitetu obrazovanja, povećava državnu potrošnju (Rodrik, 1998a) te smanjuje inflaciju (Deardorff i Stern 2001). Povećanje prosječnog broja završenih razreda smanjuje nejednakost (Lundberg i Squire, 2000). Rast državne potrošnje povećat će nejednakost, i to uz vrlo visoku razinu pouzdanosti. Razlog tomu je sve veće oporezivanje nemobilnih faktora proizvodnje, tj. radne snage (Oxfam, 1999). Samo inflacija nema signifikantnog utjecaja na nejednakost (Lundberg i Squire, 2000). Globalizacija negativno utječe na distribuciju dohotka unutar zemalja. To nikako ne znači da, želimo li globalizaciju, moramo prihvatiti i veliku nejednakost. Rješenje je kombinacija politika koje promiču rast i onih koje smanjuju nejednakost. Problem je to što osim obrazovanja nema varijabli koje pozitivno djeluju i na rast i na nejednakost (Lundberg i Squire, 2000). Drugim riječima, nužno je poduzimati korektivne mjere koje bi ublažile negativne posljedice globalizacije na nejednakost.

4. Globalizacija, rast i siromaštvo

Važno je zapamtiti da nejednakost i siromaštvo nisu istoznačni pojmovi. Uz adekvatne kombinacije ekonomskih politika moguće je osigurati rast i suzbiti nejednakost. Međutim, to ne znači da će se time smanjiti siromaštvo.

Određivanje utjecaja globalizacije na siromaštvo ima mnoštvo teškoća. Prvi je problem adekvatno definiranje siromaštva. Naime, ako se uzme fiksna granica (npr. 1 USD), tada se previđaju siromašni u bogatim zemljama¹⁹. Druga definicija siromašnog podrazumijeva osobu koja ima neobično nisku razinu potrošnje u usporedbi s ostalim stanovnicima te zemlje (Chen i Ravallion, 2000). Međutim, ona ne govori koji su to kri-

¹⁷ Engl. *Race to the Bottom*.

¹⁸ Vidjeti Lindert i Williamson (2001); World Bank (2002a); Lundberg i Squire (2000).

¹⁹ Detaljniju analizu problema apsolutnih mjera siromaštva vidjeti u Vandemoortele (2002).

teriji prema kojima netko ima “neobičajeno” nisku potrošnju, a prekomplikirano je to određivati za svaku zemlju. Sljedeći je problem identičan problemu određivanja nejednakosti, odnosno procjene povećava li siromaštvo globalizacija ili otpor globalizaciji.

Mnogi autori tvrde da globalizacija smanjuje siromaštvo²⁰. Dollar i Kraay (2001) pokazuju da je na uzorku od 80 zemalja prosječni rast BDP-a po stanovniku jednak rastu dohotka najsiromašnijih. Budući da je pokazano kako globalizacija korelira s rastom, zaključak je da ona smanjuje siromaštvo. Međutim, drugi autori (Vandemoortele, 2002) smatraju da je smanjenje siromaštva vrlo skromno u usporedbi s ostvarenim stopama rasta. Veće smanjenje siromaštva spriječio je rast nejednakosti (World Bank, 2002c; Chen i Ravallion, 2000).

Promatranje kretanja siromaštva na globalnoj razini ima velike nedostatke. Prvo, previđa se kretanje siromaštva po regijama. Naime, većina regija ostvaruje slab napredak u borbi protiv siromaštva, dok je u Africi zabilježen porast postotka siromašnih u razdoblju 1987-1996. (Chen i Ravallion, 2000). Smanjenje siromaštva na globalnoj razini najvećim je dijelom posljedica smanjenja siromaštva u južnoj i jugoistočnoj Aziji prije azijske krize (Vandemoortele, 2002). Drugo, obrat trenda značajnog smanjenja siromaštva u jugoistočnoj Aziji ponajprije je posljedica globalizacije, preciznije, liberalizacije financijskog računa platne bilance (Stiglitz, 2002). Treće, zemlje koje su ostvarivale najbolje rezultate u smanjenju siromaštva, poput Kine i Indije, nisu idealni primjeri otvorenih ekonomija. Obje zemlje imaju kapitalne kontrole i nisu liberalizirale financijske račune, a Kina i Vijetnam su komunističke zemlje. Četvrto, smanjenje siromaštva u Kini nije posljedica visokih stopa rasta kao rezultata postupnog otvaranja već demografske politike jednog djeteta (Vandemoortele, 2002). Kvalitetniji pristup promatranju odnosa otvorenosti i siromaštva razvili su Lundberg i Squire (2000). Oni su promatrali koliko pojedina varijabla pridonosi rastu udjela dohotka siromašnih, srednjeg sloja i bogatih u ukupnom dohotku.

Rezultati Lundberga i Squirea (2000) su sljedeći. Obrazovanje ima signifikantan utjecaj samo na smanjenje udjela dohotka bogatih. Kao zaključak se nameće stajalište da postoji premija na ulaganje u ljudski kapital koju drže bogati. Mehanizam tog djelovanja prilično je jednostavan. Poboljšanjem razine obrazovanja povećava se ponuda visokokvalificiranih radnika, što smanjuje njihovu nadnicu. Državna potrošnja dokazuje teorem medijalnoga glasača jer povećava stope rasta za srednji sloj, a smanjuje ih za siromašne i bogate, iako je utjecaj na rast udjela dohotka bogatih nesignifikantan. Inflacija šteti imateljima kapitala, kao što se moglo i naslutiti, a pozitivno djeluje na srednji sloj. Najzanimljivija je varijabla otvorenost. Opisana metodologija donosi potpuno drugačije rezultate. Globalizacija relativno šteti siromašnijima, a donosi veću korist srednjemu i gornjem sloju (viši koeficijenti uz više razine signifikantnosti). Dakle, da zaključimo, globalizacija donosi korist većini stanovništva, ali šteti onoj najugroženijoj skupini – najsiromašnijima.

²⁰ Vidjeti Ravallion (2000); Dollar i Kraay (2001); Ferreira (1999); Ravallion i Chen (1997); Chen i Ravallion (2000).

5. Zaključak

Nedvosmislen utjecaj globalizacije na rast, nejednakost i siromaštvo još nije potvrđen. Neslaganje ekonomista posljedica je velikih problema u razlučivanju utjecaja globalizacije na rast, nejednakost i siromaštvo od utjecaja drugih varijabli kao što su makroekonomska politika, vladavina prava, geografska obilježja i sl. Djelomično slaganje ekonomista postoji samo u smislu pozitivne veze između globalizacije i rasta. Pronalaženje veze između globalizacije, nejednakosti i siromaštva mnogo je teže. Nadalje, ostaje otvorenim pitanje je li za povećanje nejednakosti u svijetu kriva globalizacija ili otpor globalizaciji. Uvjerljivije argumente dali su pobornici prve struje. To vrijedi za nejednakost unutar zemalja. U vezi sa siromaštvom postoji još jedan dodatni problem – njegovo definiranje. Većina autora zabilježila je pad siromaštva u relativnom iznosu, ali ne i u apsolutnome. Međutim, svojom metodologijom nisu uspjeli razlučiti utjecaj otvorenosti na siromaštvo od utjecaja ostalih varijabli. Autor stoga preferira metodologiju Lundberga i Squirea (2000) koja je pokazala da globalizacija šteti najsiromašnjima.

Iako su rezultati za sve pobornike globalizacije razočaravajući, to nije razlog da se ona odmah odbaci. Prije svega, nije uopće sigurno da bi zaustavljanje globalizacije promijenilo trend kretanja nejednakosti i siromaštva. Pregled doba protekcionizma u World Bank (2002a) pokazao je da je zaustavljanje globalizacije imalo još negativniji utjecaj na siromaštvo. Globalizacija većini donosi dobiti, a razlike u raspodjeli trebaju se riješiti adekvatnom poreznom i obrazovnom politikom. Iako je za borbu protiv nejednakosti i siromaštva nužna zajednička akcija, ne smije se zaboraviti da je svaka sirotinjska četvrt posebna. Stoga je potrebna globalna akcija, ali ne i prema općem (univerzalnom) modelu. Siromaštvo bi trebalo napasti i na mikrorazini.

Globalizacija ima svoje nedostatke i svoje gubitnike. Međutim, moj je dojam da dobiti, ako se globalizacijom ispravno upravlja, uvelike nadmašuju gubitke.

LITERATURA

Alesina, A. and Rodrik, D., 1994. “Distributive Politics and Economic Growth”. *The Quarterly Journal of Economics*, 109, 465-489.

Bairoch, P. and Kozul-Wright, R., 1996. “Globalization Myths: Some Historical Reflections on Integration, Industrialization and Growth in the World Economy”. *UNCTAD*.

Barro, R., 1991. “Economic Growth in a Cross Section of Countries”. *The Quarterly Journal of Economics*, 106 (2), 407-443.

Ben-David, D., 1993. “Equalizing Exchange: Trade Liberalization and Income Convergence”. *Quarterly Journal of Economics*, 108 (3).

Bertola, G., 1993. “Factor Shares and Savings in Endogenous and Growth”. *American Economic Review*, 83 (5), 1184-1198.

Bhagwati, J. and Srinivasan, T. N., 2002. *Trade and Poverty in the Poor Countries*. New York: Columbia University.

Bhagwati, J., 1958. “Immiserizing Growth: A Geometric Note”. *Review of Economic Studies*, 25 (3), 201-205.

Bokan, N., 2002. *Otvorenost kao faktor ekonomskog rasta*, diplomski rad. Zagreb: Ekonomski fakultet.

Chen, S. and Ravallion, M., 2000. *How Did the Poorest Fare in the 1990s?*. Washington: World Bank, Development Research Group.

Clarides, S., Lach, S. and Tybouth, J., 1997. "Is learning by exporting important? Microdynamic evidence from Columbia, Mexico and Morocco". *Quarterly Journal of Economics*, 103 (3), 903-948.

Crafts, N., 2000. "Globalization and Growth in the Twentieth Century". *IMF Working Paper* WP/00/44.

Deardorff, A. and Stern, R., 2001. "What You Should Know about Globalization and the World Trade Organization". *Review of International Economics*, 10 (3), 403-427.

Deardorff, A., 2002. *What Might Globalization's Critics Believe?*. Michigan: University of Michigan.

Deininger, K. and Olinto, P., 2001. *Asset Distribution, Inequality and Growth*. Washington: World Bank.

Dollar, D. and Kraay, A., 2001. *Trade, Growth and Poverty*. Washington: The World Bank, Development Research Group.

Easterly, W. [et al.], 1993. "Good Policy or Good Luck?". *Journal of Monetary Economics*, 32, 459-483.

Edwards, S. (1998). "Openness, Productivity and Growth: What Do We Really Know?". *Journal of Economic Literature*, 108, March, 383-398.

Estevadeordal, A., Frantz, B. and Taylor, A., 2003. "The Rise and Fall of World Trade, 1870-1939". *Quarterly Journal of Economics*, 118 (2), 359-407.

Ferreira, F., 1999. *Inequality and Economic Performance*. Washington: World Bank.

Frankel, J. A. and Romer, D., 1999. "Does Trade cause Growth". *American Economic Review*, June, 379-399.

Galor, O. and Zeira, J., 1993. "Income Distribution and Macroeconomics". *Review Economics Studies*, 60, 35-52.

Gastil, R. D., 1990. "The Comparison Survey of Freedom: Experiences and Suggestions". *Studies in Comparative International Development*, 25 (1), 25-50.

Gray, J., 2002. *Lažna zora; Iluzije globalnog kapitalizma*. Zagreb: Masmedia.

IMF, 1997. *World Economic Outlook*. Washington: International Monetary Fund.

Keane, M. and Runkle, D., 1992. "On the Estimation of Panel-Data Models With Serial Correlation When Instruments Are Not Strictly Exogenous". *Journal of Business and Economic Statistics*, 10 (1), 1-9.

Krugman, P. and Obstfeld, M., 2002. *International Economics – Theory and Policy*. Lomd: AddisonWesley World Student Series.

Levine, R. and Renelt, D., 1992. "A Sensitivity Analysis of Cross-Country Growth Regressions". *The American Economic Review*, 82 (4), 942-963.

Li, H., Squire, L. and Zou, H., 1998. "Explaining International and Intertemporal Variations in Income Inequality". *The Economic Journal*, 108, 26-43.

Lindert, P. and Williamson, J., 2001. *Globalization: A Long History*. Barcelona: World Bank.

Lundberg, M., and Squire, L., 2000. "The Simultaneous Evolution of Growth and Inequality". *World Bank Working Paper*.

Maddison, A., 1995. *Monitoring the World Economy: 1820-1992*. Paris: OECD, Development Centre Studies.

Milanović, B., 2002. "Can We Discern the Effects of Globalization on Income Distribution". *World Bank Policy Working Paper*, No. 28766.

Obstfeld, M. and Taylor, A., 2003. "Globalization and Capital Markets" in M. D. Bordo, A. Taylor and J. G. Williamson, eds. *Globalization in Historical Perspective*. New York: NBER.

OECD, 1998. *Open Markets Matter: The Benefits of Trade and Investment Liberalisation*. Paris: OECD.

Oxfam, 2000. "Globalisation" [online]. Submission to the UK Government's White Paper on Globalisation. Oxfam. Available from: [<http://www.oxfam.org.uk/policy/papers/global/global1.htm>].

Pandian, D. S., 2001. "A Critical Review of Poverty Analysis [online]". Available from: [<http://info.worldbank.org/etools/docs/Growth%20Inequality.pdf>].

Perotti, R., 1996. "Growth, Income Distribution and Democracy; What the Data Say". *Journal of Economics Growth*, 1, 149-187.

Persson, T. and Tabellini, G., 1994. "Is inequality harmful for Growth? Theory and Evidence". *American economic review*, 84 (3), 600-621.

Pritchett, L., 1996. "Measuring Outward orientation in LDCs: Can It Be Done?". *Journal of development Economics*, 49 (2), 307-335.

Puljiz, V., 1998. "Globalizacija i socijalna država" u: S. Zrinščak, ur. *Globalizacija*. Zagreb: Studijski centar socijalnog rada.

Ravallion, M. and Chen, S., 1997. "What Can New Survey Data Tell Us about Recent Changes in Distribution and Poverty?". *World Bank Economic Review*, 11 (2), 357-382.

Ravallion, M., 2000. *Growth, Inequality and Poverty: Looking Beyond Averages*. Washington: World Bank.

Rodriguez, F. and Rodrik, D., 2000. *Trade Policy and Economic Growth: A Sceptics Guide to the Cross-National Evidence*. New York: University of Maryland: Harvard University.

Rodrik, D., 1997. *Globalization, Social Conflict and Economic Growth*. New York: Harvard University.

Rodrik, D., 1998a. "Why do more open economies have bigger governments?". *Forthcoming, Journal of Political Economy*, 106 (5), 997-1032.

Rodrik, D., 1998b. *Where Did All the Growth Go? External Shocks, Social Conflict, and Growth Collapses.* New York: Harvard University.

Rodrik, D., 2000. *Comments on "Trade, Growth and Poverty.* New York: Harvard University.

Rodrik, D., 2002a. *Institutions, Integration, and Geography. In Search of the Deep Determinants of Economic Growth.* New York: Harvard University.

Rodrik, D. 2002b. *Feasible Globalizations.* New York: Harvard University.

Sachs, J. and Warner, A., 1995. "Economic Convergence and Economic Policies". *NBER Working Paper*, No. 53039.

Sachs, J. and Warner, A., 1995. "Economic reform and the Process of Global Integration". *Brookings Papers on Economic Activity*, (1), 1-118.

Sala-i-Martin, X., 1997. "I just ran four million regressions". *Working Paper*, No. 6252.

Srinivasan, T. N. and Bhagwati, J., 1999. "Outward Orientation and Development: Are Revisionist Right?". New York: Columbia University.

Stewart, F., 2000. *Income Distribution and Development.* UNCTAD.

Stiglitz, J., 2002. *Globalization and It's Discontents.* New York; London: W. W. Norton&Company.

Taylor, A., 2002. "Globalization, Trade and Development: Somme Lessons from History". *NBER Working Paper Series.*

Vandermoortele, J., 2002. *Are we really reducing global poverty.* New York: UNDP.

World Bank, 2002a. *Globalization, Growth and Poverty.* Washington: World Bank.

World Bank, 2002b. *World Development Report 2003.* Washington: World Bank.

World Bank, 2002c. *A Case for Aid.* Washington: World Bank.

I v a n G r g u r i ć : Globalisation, Growth, Inequality and Poverty

Summary

It is hard to think of a process that influences our everyday reality more than globalisation. It is not surprising that there is such an interest in determining its precise influence on growth, inequality and poverty. This paper concludes that globalization positively correlates with growth. Its influence on inequality among countries has not been adequately explored because the distinction between the leaders of globalisation and the non-globalizers still needs to be discovered. Furthermore, globalisation increases inequality within a country. Finally, globalisation benefits the majority, but hurts the poorest parts of society. However, globalisation has many forms. We should be able to find a form that will be beneficial to the poor.

Key words: globalization, growth, inequality, poverty